

VLIV HORNICTVÍ NA VÝVOJ MĚSTA Kladna VE DRUHÉ POLOVINĚ 19. STOLETÍ

Po pádu "socialismu" na přelomu 80. a 90. let minulého století zažívalo Kladno poněkud paradoxní situaci. Vedení města se rozhodlo odříznout od předlistopadové minulosti, která Kladnu přinesla přídomek "černé" a "rudé" a prezentovat ho jako město sportu, přírody a volnočasových aktivit. V tomto směru vedení města nahrával i postoj vlády k privatizaci kladenských hutních provozů i nešťastné sloučení kladenských dolů s Dolem mládeže Stonava a vytvoření společnosti Českomoravské doly se sídlem v Ostravě, pro něž byly kladenské šachty jen nepříjemnou zátěží, které je nutno se co nejrychleji zbavit. Když ponecháme stranou zájmy „mocných“, které se na tomto všem podepsaly, od vedoucích představitelů, kteří po volbách 1990 usedali do křesel na kladenské radnici, to bylo velmi krátkozraké. Nikoho z nich asi ani nenapadlo, že nebyť uhlí a oceli, řídili by ne sedmdesátitisícové město s rozpočtem, který se blížil a posléze překročil jednu miliardu korun, ale stáli by v čele měst, jako je sousední Unhošť, Buštěhrad, nebo Velvary. S několika tisíci obyvateli a zlomkem kladenského rozpočtu.

Dolování uhlí a budování hutí totiž s sebou od poloviny 19. století přineslo radikální proměnu nevelkého venkovského městečka v průmyslové centrum nazývané někdy "českým Manchestrem". Tato proměna se projevila i povýšením Kladna na město v roce 1870, v roce 1893 bylo v Kladně zřízeno okresní hejtmanství pro obvod soudních okresů Kladno a Unhošť (do té doby patřilo Kladno do okresního hejtmanství Smíchov) a o pět let později mu císař František Josef I. udělil titul „královské horní město“ (což bylo na prahu válečného roku 1914 stvrzeno přidáním odznaků hornictví, zkříženého želízka a mlátku se zlatou stuhou, k městskému znaku). Tento trend byl definitivně stvrzen v roce 1960, kdy zhruba v dnešním rozsahu vznikl okres Kladno, který pohltil do té doby samostatný okres Slaný a části zaniklých okresů Kralupy nad Vltavou (Velvarsko) a Nové Strašecí (Stochovsko).

Růst počtu obyvatel Kladna

Nejmarkantněji lze výše uvedenou proměnu Kladna dokumentovat na růstu počtu jeho obyvatel od počátku 19. století do prvních desetiletí století následujícího.

Rok	1814	1840	1849	1862	1880	1900	1910	1930
Počet domů	156	165	265	540	1184	1499	1650	2391
Počet obyvatel	655	1.069	2.145	6.000	14.085	18.573	19.369	20.751

Kde se vlastně tolik lidí na Kladensku vzalo? Rozhodující pro příliv obyvatel do kladenského uhelného revíru byl rok 1848, v němž byla zrušena robota a tím i vazba poddaných k panské půdě. Kromě místního venkovského obyvatelstva, jehož početné rodiny nemohla malá hospodářství uživit, začali na Kladensko přicházet i lidé z okolních panství. Z Hořovicka to byli lidé, kteří tam už dříve pracovali v železnorudných dolech šlechtických podnikatelů, horníci přicházeli i z Příbramska, zatímco z Rakovnicka a Unhošťska hledali v Kladně „zemi zaslíbenou“ zejména zemědělská dělníci. Nově příchozí nejprve bydlili v nájmu a teprve postupně si stavěli i vlastní domky, ať už přímo v Kladně, kde je typickou hornickou kolonií tzv. Podprůhon, nebo i v okolních obcích, v jejichž blízkosti byly šachty (Dubí, Dřín, Buštěhrad, Cvrčovice, Brandýsek, Vinařice a Libušín). Příliv obyvatelstva byl bouřlivý zejména od 40. do 60. let 19. století, kdy například v samotném Kladně vzrostl počet obyvatel z 1.069 v roce 1840 na 6.000 v roce 1862, ve Štěpánově (dnes část Kladna) ze 128 na 1.364, v Dubí (dnes rovněž součást Kladna) ze 73 na 481 a v Brandýsku ze 151 na 1.084, abychom uvedli alespoň ty nejmarkantnější příklady. Hlavním důvodem profesní migrace nebyl snad nedostatek pracovních příležitostí v původních lokalitách, ale velké rozdíly ve finančních odměnách v zemědělství a v průmyslu. Mzdy dělníků-kopáčů v dolech dosahovaly v roce 1865 průměrně 1 zl 43 kr., ve stejném období byl plat dělníka v cukrovaru 61,5 kr. Později se přidala skutečnost, že výdělky horníků byly na Kladensku oproti jiným industriálním oblastem vyšší, a to díky konkurenci pražského průmyslu.

V blízkosti šachet proto záhy začaly vyrůstat hornické kolonie obytných domků. Nejstarší z nich je kolonie ve Vrapicích, kde byly už v roce 1852 postaveny domky pro důlní dozorce a úředníky z dolů. V každém domku byly dva byty s dvěma místnostmi a kuchyní. Téměř současně vznikly hornické kolonie v Brandýsku u dolu Michal a v Kladně u dolu Kübeck, tentokrát už určené horníkům. Na Kübecku bylo v jednom z pěti bloků zároveň i ředitelství dolu. Další hornické kolonie vyrostly na

Čabárně mezi Hnidousy a Olšany, u dolů Theodor v Pcherách, Barré v Motyčíně, Ronna v Hnidousích a na začátku 20. století i v Libušíně. V 60. letech 19. století nabídly císařské doly ve Vrapicích svým zaměstnancům jiný způsob zajištění bydlení. Doly zakoupily pozemky a na splátky srážené ze mzdy je prodaly zaměstnancům k výstavbě jejich vlastních domů. Do roku 1877 bylo v Dubí, na Dříní, v Buštěhradě a Cvrčovicích postaveno 184 domů.

V Kladně si horníci stavěli domky na neplodných a zemědělsky bezcenných stráních obrácených většinou k severu, jako je například Podprůhon. Domky byly malé, bez zahrádek, jen s dvorkem. A v jejich rozmístění podél nepravidelných uliček bychom marně hledali jakýkoli urbanistický záměr. Vytvořily tak ale malebný kout města, kterému se dostalo názvu „Kladenský betlém“, jak se můžeme dočíst v knize Marie Majerové *Má vlast*. Tuto scénérii namaloval i kladenský malíř Karel Souček jako pozadí pro betlém vystavovaný o Vánocích v kladenském kostele Nanebevzetí Panny Marie.

Teprve kolem roku 1900 začaly v Kladně vyrůstat uzavřené bloky vyšších budov městského typu nebo čtvrti rodinných domků se zahrádkami, které ukazují na lepší finanční úroveň některých vrstev obyvatel, včetně hornických předáků a kvalifikovaných dělníků v hutích. Někde se na výstavbě domů podílela družstva čerpající státní úvěry, jako je tomu například v sídlišti dělnických a rodinných domků v Kročehlavech, vybudovaném družstvem Svěpomoc v letech 1919 – 1920 s finanční pomocí státu podle zákona č. 281/1919 Sb. zákonů a nařízení.

Veřejné stavby

Zvyšující se počet obyvatel okresního města Kladna si v závěru 19. století vynutil nejenom růst obytných domů, ale i mnohé veřejně prospěšné stavby. Řada jich je spojena s působením starosty *MUDr. Jaroslava Hrušky* (1847 - 1930, starostou města v letech 1889-1895, 1898-1918). Byl jednou z pozoruhodných osobností, které utvářely osudy Kladna v období největšího hospodářského rozmachu. V roce 1874 nastoupil na místo lékaře u bratrské hornické pokladny Pražské železářské společnosti. O pět let později se stal přičiněním PŽS poprvé členem obecního zastupitelstva. V roce 1888 kandidoval do městské rady a byl zvolen třetím radním. Už následující rok a události „krvavého Božího těla“ ho vynesly na post starosty města Kladna a do této funkce byl volen opakovaně po několik volebních obdobích. V roce 1895 se ale funkce vzdal, když městské zastupitelstvo

neschválilo jeho návrh na příspěvek města k postavení nového kostela. Tak alespoň on sám vylíčil důvody rezignace ve své knize Z vracejících se vzpomínek. Důvody, kvůli nimž ztratil podporu mezi členy zastupitelstva, ale zřejmě byly jiného rázu, protože poté, co se stal jeho nástupcem Josef Hrabě, zastupitelstvo příspěvek na stavbu kostela schválilo. V letech 1897 – 1900 tak vyrostl na náměstí novorománský kostel podle plánů *Ludvíka Láblera*. Paradoxně byl ovšem dokončen až v období, kdy už byl Jaroslav Hruška opět starostou a jako takový vítal i arcibiskupa Lva Skrbenského z Hříště, který kostel 7. června 1900 vysvětil. Ve funkci starosty pak Jaroslav Hruška setrval až do roku 1918, kdy ho po vzniku republiky nahradil sociální demokrat Karel Kindl. Další veřejnou stavbou z tohoto období je nová radniční budova postavená v letech 1897–1898 ve stylu novorenesance podle návrhu *Jana Vejrycha* (1856–1926), který projektoval i novorenesanční radnice v Kolíně a v Pardubicích a okresní dům ve Slaném.

Dolování přineslo regionu nepříliš bohatému na vodní toky problémy se zásobováním pitnou vodou. Hloubení šachet narušilo podzemní prameny a mnohé studny začaly vysychat, do městských kašen byla proto z nouze zavedena voda čerpaná z dolu Amálie a posléze odpadní voda z dolu Engerth, což ale v dlouhodobější perspektivě pro zásobování obyvatel nestačilo. V roce 1892 byl proto vybudován městský vodovod se studnami u Velké Dobré a vodárnou na Kožově hoře. Původně bylo ve městě na vodovod napojeno 24 stojanů a 32 hydrantů. Tento počet se ale každým rokem dále zvyšoval. Vzhledem k neustálému narůstání počtu obyvatel a nové výstavbě přestávaly původní zdroje pitné vody dostačovat. Proto byly neustále hledány nové, většinou ale málo vydatné, takže v dobách sucha nestačily. Jako zajímavost uvedme, že v roce 1933 vyrostl v areálu dnešních Vodáren Kladno – Mělník a. s. v Rozdělově unikátní vodojem o objemu 800 kubických metrů. Byl to první celokovový vodojem s unikátní nýtovanou konstrukcí, který vyrobilo ČKD Slaný.

Už ve 20. letech v souvislosti s hledáním dalších zdrojů pitné vody navrhl prof. Hráský využití říčky Klíčavy. Ale až v letech 1953 – 1956 byla vybudována přehrada s úpravnou, která začala dodávat vodu do Kladna ještě před definitivním dokončením přehradní hráze.

S výstavbou vodovodu souviselo i budování kanalizační sítě v centru města, k němuž došlo opět za Jaroslava Hrušky, poté co se v roce 1898 znovu vrátil do funkce starosty města Kladna. Jak sám v roce 1902 napsal v článku Kladno před sto

roky, srážková voda i splašky tekly v té době Dlouhou ulicí (dnes T. G. Masaryka) na náměstí podél tehdejší radnice (dnes Státní okresní archiv) do Lázeňské ulice a odtud panským sadem ven z města. Protože, jak známo, se kladenské náměstí svažuje od západu k východu, byla v jeho horní části strouha údajně hluboká až 4 metry. Domy proto mnohde byly spojeny s ulicí dřevěnými můstky. Tuto přirozenou trasu odpadních vod sledovala i nově vybudovaná městská kanalizace, k níž přibyla jen stoka odvádějící vodu z náměstí, kde pod Mariánským sousoším bývala ohromná kaluž o rozměrech 20x20 metrů. Souběžně s vybudováním kanalizace byly také vydlážděny hlavní městské ulice, přičemž se na dláždění použilo částečně i čediče z lomů na Vinařické horce. Šlo ve své době o stavby skutečně velkorysé, protože si podle Hruškových vzpomínek na jejich provedení město muselo půjčit čtvrt miliónu tehdejších zlatých.

Hospodářská prosperita města umožnila vybudovat ve městě i veřejné elektrické osvětlení. Tepelná centrála k výrobě elektrické energie byla zřízena na jižním okraji města, aby komín, strojovna a kotelna byly postaveny mimo poddolované území. Hlavním odběratelem elektřiny bylo od roku 1899 veřejné osvětlení na náměstí a Královské třídě až k Sokolovně, které na začátku 20. století tvořilo 20 obloukových lamp a 240 žárovek, z nichž přibližně polovina svítila celou noc a druhá část jenom do půlnoci. Na elektrickou centrálu byly zpočátku napojeny i některé veřejné budovy a výjimečně i domácnosti. Elektrické energie se v té době využívalo i k pohonu motorů, které ale měly z dnešního pohledu zanedbatelný výkon (v tehdejší terminologii „dělnost“) 50 koňských sil, což se dnes rovná výkonu jednoho motoru nepřilíš silného automobilu.

Kromě výstavby vodovodu, kanalizace a veřejného elektrického osvětlení se Jaroslav Hruška zasloužil i o stavbu kladenského divadla v letech 1910-1912. K otevření divadla 11. 5. 1912 sám napsal pod pseudonymem *H. Uden*, divadelní hru Znak. Badatelé se ovšem nemohou shodnout na podílu mladého architekta *Jaroslava Rösslera* (1886 – 1964) při stavbě divadla. Tento žák Jana Kotěry a speciálky vídeňské Akademie umění, byl synem dlouholetého ředitele Řemeslnické školy Františka Rösslera. Po skončení studií pracoval ještě nějaký čas v cizině a po návratu se stal spolupracovníkem Aloise Dryáka. Kromě řady realizací v jiných městech vytvořil v Kladně několik působivých staveb, které dokládají jeho postupný architektonický růst. Nejstarší stavbou, jejíž architektonický ráz určil, bylo už zmíněné divadlo. V roce 1911 postavil Jaroslav Rössler na rohu dnešního náměstí Svobody a

Saskovy ulice pro významného kladenského tiskaře *Jaroslava Šnajdra* dům, který v sobě citlivě spojoval obytné prostory s provozními místnostmi bývalé tiskárny. V duchu kotěrovské moderny využil kombinace režného zdiva a šedé omítky. V tomtéž roce také navrhl architektonické řešení krajinové výstavy. O tři roky později vyprojektoval budovu Státní průmyslové školy ve stylu českého funkcionalismu a opět při tom použil neomítnuté režné zdivo. Poslední stavbou, kterou Jaroslav Rössler v Kladně navrhl, byla budova mateřské školy v Habešově.

V době starostování Jaroslava Hrušky byla v roce 1900 zřízena i kladenská reálka, jejíž o pět let mladší budova na dnešním náměstí E. Beneše byla postavena podle projektu *Aloise Dryáka* (1878 - 1932). O Dryákových kvalitách svědčí fakt, že jako architekt spolupracoval s Josefem Václavem Myslbekem na jezdecké soše sv. Václava na Václavském náměstí a se Stanislavem Suchardou na pomníku Palackého. V Kladně navrhl už zmíněnou budovu reálky, postavenou v letech 1904-1905 firmou Emil a Ladislav Hrabě, a budovu Revírní bratrské pokladny (dnes Okresní soud), postavenou v letech 1923 – 1924 staviteli Josefem Pickem a Václavem Stádníkem.

Díky Poldině huti máme v Kladně asi nejvýznamnější památku moderní architektury Dům hostů Poldi, dnes Hotel Hoffmann, v Příční ulici. Jeho stavbu si v roce 1903 objednal ředitel Alexander Pazzani od významného vídeňského architekta *Josefa Hoffmanna* (1870 – 1956). Ten navrhl jednopatrovou vilu téměř čtvercového půdorysu ze šedivých struskových cihel, oproštěnou od ornamentálních prvků. Jen drobné detaily na ní naznačují, že architekt patřil mezi nejvýznamnější představitele vídeňské secese. Dnes se uvažuje i o Hoffmannově podílu na stavbě administrativní budovy Poldiny hutě a ředitelských vil v ulici Josefa Hory. Tento známý architekt zřejmě také navrhl pro vedení huti Poldi karosérii automobilu, který se ale nikdy do výroby nedostal a zůstalo jen u prototypu.

Teprve na sklonku 19. století se městští zastupitelé rozhodli postavit ve městě veřejnou nemocnici. Do té doby byly v Kladně pouze závodní nemocnice Společnosti státní dráhy na dole Kübeck a nemocnice pro zaměstnance Pražské železářské společnosti na bývalém dole Thinnfeld. Městští zastupitelé v prosinci 1898 rozhodli, že na oslavu padesátého výročí panování Františka Josefa I. bude v Kladně postavena veřejná nemocnice, která také ponese císařovo jméno. Město pak prakticky okamžitě zakoupilo pozemek od břevnovských benediktinů, ale další tři roky trvalo zkoumání, zda novostavbu nemůže ohrozit případný pokles půdy

v souvislosti s těžbou na nedalekém dole Amálie. Zkoušky dopadly dobře, takže se koncem roku 1901 mohlo začít stavět a 4. října 1903 byla nová nemocnice předána veřejnosti. Prvním primářem se stal na základě konkurzu *MUDr. Bohuslav Niederle* (1873 – 1963), který už byl v té době známou lékařskou kapacitou. Kromě lékařů pracovaly v počátcích nemocnice jako ošetřovatelky řádové sestry, a to až do roku 1950, kdy byly spolu s dalšími řeholnicemi internovány v broumovském klášteře. Při svém vzniku měla kladenská nemocnice sedm oddělení s šedesáti lůžky. V následujících letech se dále rozrůstala a její původní budova je dnes skryta mezi stromy, takže si představu o ní můžeme učinit jen podle starých pohlednic.

Kulturní a společenský život v 19. a na začátku 20. století

Bouřlivý růst města i jeho prosperita se projevil i v bohatém spolkovém a kulturním životě. Nahrávala tomu i politická situace v Rakousku. V roce 1859 padl represivní režim spojovaný s osobou ministra vnitra Alexandra Bacha. Od počátku 60. let 19. století jsme tak svědky rozvíjejícího se společenského života, reprezentovaného v Kladně např. Pěvecko-čtenářskou besedou Budislav, založenou v roce 1868 z iniciativy vlasteneckého lékaře Josefa Bojislava Pichla, Řemeslnickou besedou (1889), Tělocvičnou jednotou Sokol (1883), Spolkem divadelních ochotníků Tyl (1895) a mnohými dalšími. V Adresáři královského horního města Kladno z roku 1898 je uvedeno 67 spolků a v roce 1905-6 dokonce 91. Zjistíme z toho, že se tehdejší občané Kladna scházeli nejen kvůli vzdělávání, ale třeba i ve spolku loterním Štěstěna a jemu jménem podobném spolku Štěstí, nebo ve Spolku "hnízdo koší", který sdružoval „*nevázaný kruh domácích šprýmantů usedlých i neposedů*“. Jeho účelem bylo „*volné oddychování po denním lopotení, trousení rozumů, chválení a pomlouvání všeho, co se děje na světě a u nás, a pěstování lásky k bližnímu obojího pohlaví.*“ Na první pohled by se tedy mohlo zdát, že šlo o jakési hospodské povaleče, kteří jenom naprázdno klábosili. Členové spolku ale chodili na společné výlety, hráli divadlo a samozřejmě pořádali i silvestrovské zábavy. A ani to jejich klábosení nebylo bezúčelné. Chtěli totiž pomocí humoru a satiry přispět k pokroku a rozkvětu města a na pranýř postavit nepoctivce, kteří to s městem, v němž žijí, nemyslí dobře.

Sokolská župa Budečská

Jestliže se dnes město Kladno může pochlubit moderním sportovním areálem Sletišť, už název tohoto místa napovídá, že u vzniku těchto sportovišť stála místní

organizace Sokola. Jeho historie ale svým způsobem připomíná román na pokračování. Třikrát byla kladenská sokolská organizace zakázána, ale třikrát dokázala znovu povstat.

Původní sokolská jednota vystavěná na ideálech vytyčených Miroslavem Tyršem byla v Kladně založena v roce 1869, ale už po osmi letech ji úřady zakázaly. Podruhé se místní vlastenci pokusili Sokola založit v roce 1883 a tentokrát měli úspěch. Za podpory města, které darovalo pozemky pro stavbu, vyrostla na sklonku 19. století na konci hlavní obchodní třídy nová sokolovna, postavená podle návrhu stavitele *Václava Krotkého* (1855 - 1920). Základní kámen byl položen 2. června 1895 a už koncem roku se začalo v Sokolovně cvičit, ale stavba byla definitivně dokončena až v září 1896. Krátce poté byl založen ženský odbor sokolské jednoty. Stalo se tak v roce 1897, tedy v témže roce, kdy ze sokolských jednot na Kladensku, Slánsku a Rakovnicku vznikla samostatná sokolská župa budečská. Pokud jde o Sokolovnu, tak ta byla v roce 1929 rozšířena podle plánů architekta Jaroslava Beránka o malý sál a biograf.

Kromě sportovní činnosti byla důležitá také vzdělávací činnost kladenského Sokola. K ní můžeme počítat například vycházky na místa spojená s našimi dějinami, na Říp, Křivoklát nebo Krakovec. V roce 1890 zřídili sokolskou knihovnu, která byla někdy s většími, jindy s menšími obtížemi doplňována. Důležitá byla i přednášková činnost, například F. Rössler přednášel o světové výstavě v Paříži, F. V. Krejčí o Janu Husovi, František Drtina o J. A. Komenském, J. Vrchlický o Cervantesově Donu Quijotovi, prof. Filip Počta o pravěkém tvorstvu. V roce 1906 byl uspořádán vzpomínkový večer na Svatopluka Čecha, při němž recitoval herec Národního divadla Jakub Seifert. Starosta kladenského Sokola městský fyzikus (tedy lékař) Ignác Hajn přednášel o zdravotnictví, byla uspořádána výstavka lidového umění slováckého. Aktivní byl i člen župy Lojza Kaftan, který přednášel například o poměru sokolstva ke klerikalismu, o Bílé hoře, o bitvě u Lipan. Sokol ale pořádal i nejrůznější zábavy, šibřinky, koncerty, například Smetanův večer. Vznik samostatného Československa v roce 1918 znamenal další rozkvět sokolských myšlenek a ideálů. Do počátku dvacátých let spadá vybudování už zmíněného sletišťe na místě, kde už dříve probíhala sokolská cvičení. Například v roce 1921 I. krajský sokolský slet. Sletišťe bylo slavnostně otevřeno v roce 1923, ale definitivně byla jeho stavba dokončena až v roce 1928, kdy byla plocha odvodněna, zřízena doskočiště a atletická dráha a zvýšeny ochozy.

Hudební život

Nesmírně bohatý byl v Kladně hudební život rozvíjený jak zpěváckými spolky (Smetana, Hlahol v Kladně, Lumír v Motyčíně), tak i orchestrálními tělesy - Kladenskou filharmonií (dirigent Hynek Kubát) a Středočeskou filharmonií (dirigent Josef Vašata), jejichž pokračovatelem je dnes amatérský Kladenský symfonický orchestr. Historie neprofesionálně provozované symfonické hudby se v Kladně začala psát v roce 1902 a u zrodu tehdejšího symfonického tělesa stál žák Antonína Dvořáka *Hynek Kubát* (1871-1948). Nově vzniklý orchestr se poprvé představil veřejnosti v sále sokolovny 9. března 1902. Teprve v červnu téhož roku ale dostal název Kladenská filharmonie. Od té doby filharmonici nechyběli při žádné významné kulturní akci ve městě a v jeho okolí. Vystupovali při otevření kladenského kamenného divadla v roce 1912, v roce 1920 hráli v Šárce pod širým nebem operu Giacoma Pucciniho *Madame Butterfly*, v níž hlavní roli ztvárnila Ema Destinová. Nezalekli se ani konkurence, která jim v roce 1915 vyrostla v divadelním orchestru, z něhož v roce 1922 vznikla Středočeská filharmonie. Mezi válkami tak v Kladně působily dva symfonické orchestry. Není proto divu, že se slavný dirigent a šéf České filharmonie Václav Talich o Kladně vyjádřil jako o jednom z nejvýznamnějších středisek neprofesionální hudby.

Kladenští tiskaři

Až do likvidace soukromého podnikání v 50. letech 20. století bylo v Kladně několik tiskáren, jejichž majitelé kromě tisku všech možných pozvánek, letáků, plakátů, pohlednic tiskli a někdy také sami vydávali knihy. Z hlediska kvality vydávané knižní produkce byl nejvýznamnější tiskařský závod *Jaroslava Šnajdra* (1872 – 1941). Ten začal v Kladně podnikat společně s Otakarem Janáčkem v roce 1903, ale o tři roky později se jejich cesty rozešly a Šnajdr si musel vyřídit samostatnou koncesi. V té době tiskl časopisy, noviny, reklamy i letáky, ale kromě toho začal vydávat i knížky, které zaujaly jak svým obsahem, tak i úpravou, na níž se podílel Stanislav Kulháněk, od roku 1910 profesor kreslení a deskriptivní geometrie na kladenské reálce. Jednou z prvních knih, kterými na sebe Jaroslav Šnajdr upozornil, bylo kolibří vydání *Českých pohádek Antonína Trýba* s ilustracemi S. Kulhánka o rozměrech 50x40 mm. Tato knižní miniatura byla vytvořena pro Jubilejní výstavu Obchodní a živnostenské komory v roce 1908. Ve stejném roce začala vycházet Šnajdrova knihovna lidové výchovy, v níž jako první tituly vyšla *Povídka*

z výčepu Josefa K. Šlejhara s ilustracemi Jaroslava Panušky a Zvonice Quido M. Vyskočila vyzdobená Adolfem Kašparem. Celkem Jaroslav Šnajdr vydával knihy v sedmi edicích, z nichž asi nejznámější a dosud vyhledávané jsou třináctisvazkové Spisy Rabíndranátha Thákura vycházející od roku 1914 a v nových vydáních tištěné Šnajdrovým synem Pravoslavem ještě po druhé světové válce. Posledním Šnajdrovým vydavatelským počinem byla edice Šnajdrovy jemné knihy, z níž vyšly v závěru 30. let pouze dva tituly – román Tudora Argheziho Oči matky Páně a Pastorální symfonie André Gida. V té době už byl Jaroslav Šnajdr těžce nemocen a jeho život se uzavřel v červnu 1941. Na jeho činnost, jak jsme už uvedli, alespoň částečně navázal v prvních poválečných letech jeho syn Pravoslav Šnajdr.

A na závěr se ještě zmíním o tiskaři *Josefu Ciprovi* (1894 – 1970). Už za druhé světové války si koupil ruční tiskařský lis a po jejím skončení začal spolu s hornickým předákem z dolu Max v Libušíně Františkem Záleským vydávat soukromou edici Kladenský lis, jejíž první titul, práce P. Josefa Mottla Před bělohorskou bitvou, vyšel v roce 1947. A na tomto ručním lisu tiskl jednotlivé tituly této edice bez jakéhokoli přerušení až do své smrti. Z jeho rukou tak vyšla řada ceněných titulů s ilustracemi Jana Konůpka, Františka Tichého, Pavla Šimona, Maxe Švabinského či Cyrila Boudy. V roce 1954 to byl například esej Jaroslav Seifert (Náčrt k portrétu) od Václava Černého, profesora srovnávacích literatur, tehdy už z politických důvodů vyloučeného z Filozofické fakulty Univerzity Karlovy (tento text v nezměněné podobě jen ve zmenšeném formátu vydalo znovu v roce 1984 exilové nakladatelství Index v Kolíně nad Rýnem u příležitosti udělení Nobelovy ceny za literaturu tomuto básníkovi). Kromě útlých sešitků malého formátu, vydávaných obvykle v nákladu 99 výtisků, se v Ciprově lisu zrodily i knihy velkých formátů, jako byly například keltské pověsti Mabinogi s 25 celostránkovými kresbami Jana Konůpka o rozměru 36,5x27 cm, vydané v roce 1949.

Snad se mi podařilo alespoň na několika příkladech ukázat, že historie Kladna nebyla jen “černá”, či “rudá”, ale že zahrnuje mnohem pestřejší paletu barev a odstínů. A že tedy není důvod se od ní “radikálním řezem” oddělovat.

Použitá literatura:

ALMANACH SOKOLSKÉ ŽUPY BUDEČSKÉ K 100. VÝROČÍ ZALOŽENÍ. 1897 – 1997. Kladno 1997

CÍLEK, Václav a kol.: *Krásná, černobílá Poldi. Josef Hoffmann, evropský architekt v Kladně*. Kladno 2007

CIPROVÁ, Libuše: *Slovo za slovem sázel jsem a objevoval krásu*. Posel z Budče č. 21, 2004, s. 17-23

- DANEŠ, Jiří Viktor: *Obyvatelstvo Kladenské oblasti průmyslové v letech 1843–1910*. Národopisný věstník československý 10, 1915, s. 61–66
- HRUŠKA, Jaroslav: Kladno před sto roky. In: *Dvacátá třetí Výroční zpráva českých měšťanských a obecných škol na Kladně za škol. rok 1899 – 1902*. Kladno 1902, s. 3-21
- H. UDEN (Dr. Jaroslav Hruška): *Z vracejících se vzpomínek*. Kladno 1926, s. 35-48
- JAROSLAV ŠNAJDR - KNIHTISKAŘ BUDOVATEL. Kladno 1942
- KOL. AUTORŮ: *Dobývání uhlí na Kladensku*. Ostrava 2006
- KRAJNÍK, Stanislav: *Sto let od zániku starého kostela v Kladně*. Posel z Budče, č. 12–13, 1997, s. 12–17
- KRAJNÍK, S.: *Sto let kostela v Kladně*. Posel z Budče, č. 15, 1998, s. 36–41
- KUCHYŇKA, Zdeněk - VYŠÍN, Jaroslav: Kladenská éra stavitele Václava Krotkého. *Středočeský vlastivědný sborník* 21, 2003, s. 73-83
- LIFKA, Bohumil: Typograf Josef Cipra. In: *Soukromé tisky Josefa Cipry*. Praha 1968
- SEHNALOVÁ, Mojslava: *Příspěvek k historii stavby divadelní budovy v Kladně*. Slánský obzor 10, 2002 [vyd. 2003], s. 68–75
- SKALNÍKOVÁ, Olga a kol.: *Kladensko. Život a kultura lidu v průmyslové oblasti*. Praha 1959
- ŠIMŮNEK, Robert a kol.: *Historický atlas měst České republiky. Svazek č. 17. Kladno*. Praha 2007, s. 24
- ŠKORPIL, František Bohumil: *Paměti chrámu kladenského*. Kladno 1897;
- VEVERKOVÁ, Irena: *Knihtiskař Jaroslav Šnajdr a jeho podnikatelská činnost*. Slánský obzor 7 (107), 1999, s. 74-87.
- VEVERKOVÁ, I.: *Kladenský symfonický orchestr ke 100. výročí*. [Kladno 2002]